

Že med pripravo kataloga se je pokazala precejšnja sorodnost arhivskega gradiva in utemeljenost našega prvega skupnega projekta. Pančevo je namreč po letu 1716, ko se je rešilo turške oblasti, zlasti pa po letu 1794, ko je bilo razglašeno za svobodno vojaško naselbino in dobilo enotni ceh, za svojo okolico tudi v novem habsburškem državnem okviru odigralo podobno pomembno vlogo obrtnega in trgovskega sre-

dišča, kjer so se križale poti številnih obrtnikov, trgovcev in popotnikov, kakršno je v isti državni tvorbi že stoletja opravljalo Celje.

Predstavljena pomočniška pisma kotlarjev, suknarjev, čevljarjev, mizarjev, kovačev, krznarjev in krojačev se torej razlikujejo večinoma le po kraju, v katerem so bila izdana, družijo pa jih poenotena forma z upodobitvijo kraja ali/in obrtnih atributov ter z obrtnim redom cesarja Karla VI. predpisan obrazec.

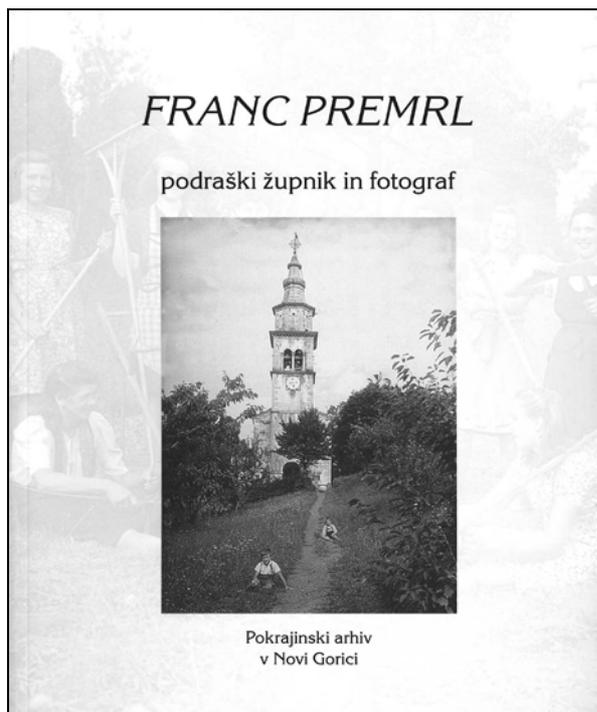
Dogovorili smo se, da bo razstava najprej na ogled v Srbiji, v arhivskem razstavišču v središču Pančeva. Sodelavci Zgodovinskega arhiva Pančevo so medtem poskrbeli za natis kataloga in postavitve eksponatov (reprodukcij). Otvoritev prve skupne razstave arhivskega gradiva celjskega in pančevskega arhiva je bila v petek, 23. maja 2008, udeležili pa smo se je tudi zaposleni v Zgodovinskem arhivu Celje. Veseli nas, da so v Pančevu razstavo lepo in naklonjeno sprejeli. O tem priča vrsta uglednih gostov na otvoritvi – med njimi so bili predstavniki veleposlaništva Republike Slovenije, mesta Pančevo ter kolegi iz Arhiva Srbije, Arhiva Vojvodine in Arhiva mesta Novi Sad, ki smo jih med svojim potovanjem po Srbiji tudi obiskali. Takrat smo si tudi ogledali omenjene arhive. Mislim, da je bila izbira gradiva za razstavo zelo posrečena ne le zato, ker podobno gradivo najdemo v enem in drugem arhivu, temveč predvsem zaradi vsebine teh listin – pomočniška pisma (spričevala) so namreč imetniku omogočala neovirano popotovanje, druženje in izmenjavo znanj, odpirala so mu meje in vrata do zaposlitve vsaj v velikem prostoru habsburške države. Ti dokumenti dokazujejo, da sta bila enoten gospodarski prostor in prost pretok ljudi resničnost že nekaj sto let pred najnovejšo evropsko integracijo in da so edine meje, ki jih ni mogoče premagati, tiste v glavah.

Od 19. septembra je razstava na ogled v prostorih Zgodovinskega arhiva Celje, glede na zdaj še neformalne predloge za nadaljnje sodelovanje pa smo lahko prepričani, da bo sledil še kak celjsko-pančevski projekt.

Aleksander Žižek

Franc Premrl, podraški župnik in fotograf

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici se je z razstavo o podraškem župniku in amaterskem fotografu Francu Premrlu letos spomnil dvajsete obletnice njegove smrti in osemdesete obletnice njegovega prihoda na službeno mesto v Podrago. Spodbuda za raziskavo Premrla in njegove dejavnosti ter postavitve razstave njegovih fotografij pa nista bili omenjeni obletnici, pač pa dejstvo, da so se našli negativni s Premrlovimi posnetki.

"Ko nam po mnogih letih po naključju pridejo v roke že zdavnaj pozabljene fotografije, se ob pogledu nanje utrpejo spomini. Razpletejo se zgodbe, povezane z njimi. Pozabljene obrzaj spet zaživijo", je v uvodu k razstavnemu katalogu zapisala avtorica razstave in kataloga, sodelavka Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici in domačinka iz Podrage Lilijana Vidrih Lavrenčič.

Gospa Lavrenčič je vedela za fotografsko dejavnost podraškega župnika, saj se gospoda Premrila in njegovega fotoaparata zelo dobro spominja tudi sama. Bil je namreč vnet fotograf in je proste trenutke izkoriščal tudi tako, da je v svoj objektiv v letih službovanja v tej vipavski vasi ujel nešteto zanimivih utrinkov vsakdanjega življenja v Podragi in bližnji okolici ter tako zapustil izredno dragocen zgodovinski vir, pomemben tudi v širšem okviru. Fotografije je

Trgatev v vinogradu Franca Premrila okrog leta 1950

potem radodarno delil portretirancem. V Podragi skorajda ni domačije, ki ne bi imela v svojem družinskem albumu vsaj ene Premrlove fotografije. Ohranil se je tudi njegov album fotografij. Vanj je poleg posnetkov, na katerih je upodobljen sam ali v družbi z drugimi duhovniki ob različnih priložnostih, spravil tudi nekaj svojih avtorskih fotografij.

Ustni viri in dokumentiranje ohranjenih fotografij so pokazali, da je bila večina posnetkov narejenih na fotografske plošče, vendar dolga leta avtorici ni uspelo odkriti oprijemljivih sledi za negativni. Upanje, da se je to gradivo ohranilo, je vse bolj kopnelo. Zgolj naključju pri obnovi stavbe podraškega župnišča gre zahvala, da so dobro ohranjene fotografske plošče (vseh je skoraj 900) ponovno zagledale luč sveta. A ne za dolgo. Le toliko, da je arhiv poskrbel za izdelavo kontaktnih kopij, potem pa jih je varno spravil v objem teme. Tokrat po dogovoru z župnijo Podraga niso romale nazaj na župnijsko podstrešje, ampak so našle domovanje v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici. Župnija je v zameno dobila po en izvod vsake fotografije s teh negativov.

Franc Premrl (1899–1988) se je rodil 5. marca 1899 v Vrhpolju pri Vipavi. Štiri razrede ljudske šole je obiskoval v domači vasi, tri leta se je šolal v Gorici, potem pa na škofijski klasični gimnaziji v Šentvidu pri Ljubljani in leta 1921 maturiral. Odločil se je za študij teologije in vstopil v bogoslovno semenišče v Gorici. Tam je bil 29. junija 1926 tudi posvečen v duhovnika. Novo mašo je pel 4. julija v domači župnijski cerkvi. Najprej je služboval kot kaplan v Tolminu, po dveh letih, leta 1928, pa ga je duhovniška pot spet pripeljala v rodno Vipavsko dolino, v podraško župnijo in tu je ostal do leta 1967. Takrat je bil premeščen v župnijo Osek. Kot mlad duhovnik je zavzeto poprijel za delo. Zagotavljal je duhovno oskrbo svojim župljanom ter vzdrževal župnijsko in dve podružnični cerkvi. Ker je podraška župnija majhna, je skoraj ves čas službovanja upravljal še nekatere bližnje župnije, osem let slapensko, trinajst let loziško, občasno pa je pomagal še v Vrhpolju in na Vrabčah. Umrl je leta 1988 v Podragi, tam pa je tudi pokopan.

Njegova službena leta so zaznamovali hudi časi raznarodovalne politike fašizma, saj je segla tudi na cerkveno področje, štiri leta druge svetovne vojne, po končani vojni pa Cerkev nenaklonjeno in za duhovnike mučno obdobje nove jugoslovanske oblasti. Pod Italijo si je pri verouku prizadeval, da so se otroci in mladina skrivoma učili slovenskega jezika. Za cerkvenimi zidovi je izkoristil vsako možnost, da ljudje niso pozabili maternega jezika. Med vojno je vaščane obvaroval pred maščevalnimi ukrepi okupatorjev. Še prav posebno pa se je vtisnil v spomin kot učitelj v prvi slovenski šoli med vojno.

Franc Premrl z otroci na izletu v okolico Podrage marca 1953

Župnik Premrl je bil znan tudi kot prevajalec oziroma avtor prirejenih povesti in preprostih dramskih del. Svojo ljubezen do knjig ter domačih pesnikov in pisateljev je prenesel na marsikaterega vaščana in predvsem pri mladih vzgajal pozitiven odnos do slovenske besede.

Po dogovoru s podraško župnijo se je Pokrajinski arhiv v Novi Gorici odločil, da Franca Premrla in njegove fotografije predstavi javnosti na razstavi in v samostojni publikaciji. V prvem delu knjige je predstavljen Franc Premrl kot duhovnik, prevajalec, učitelj, narodni buditelj in fotograf. Večja pozornosti pa

je namenjena predstavitvi in objavi njegove fotografske zapuščine. 92 izbranih posnetkov je glede na vsebino razvrščenih v deset sklopov: Duhovniki, povezani s svojo župnijo, Sodelovanje pri procesijah in v Marijinih družbah, Dogodki na vasi, Z delom pridnih rok, Otroke sta povezovala igra in skopo odmerjen prosti čas, Spomini na šolo in izlete veroučnih skupin, Prvo obhajilo in birma sta prinesla praznično razpoloženje, V varnem družinskem zavetju, Od ranega otroštva do prvih mladostnih skrbi, Portreti so namenjeni predvsem odraslim. Izbrana poglavja kažejo na pestrost motivov in omogočajo celovit pregled njegove ustvarjalnosti.

Na enak način so bile povečane reprodukcije fotografij razvrščene tudi na sedemnajstih razstavnih panojih. Avtorica je razstavi v šestih vitrinah dodala dokumente in fotografije, ki prikazujejo Premrlovo življenjsko pot, nekaj ohranjenih osebnih predmetov (med drugimi album, fotoaparatus, pisalni stroj in duhovniško pokrivalo), njegove prevode in priredbe ter knjige iz osebne knjižnice.

Razstava je bila ob slovenskem kulturnem prazniku odprta v Podragi. V nekoliko prirejeni obliki je bila nato prenesena na Lozice in v predverje Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, tam pa je še vedno na ogled.

Metka Nusdorfer Vuksanović